

kvalitativní-kvantitativní! Moderní logika, práce s počítači ukazují relativnost rozdílu mezi nominálními škálami a škálami vyššího typu, učí nás též klasifikovat a aplikovat na kvalitativní proměnné log-lineární modely (namísto modelů lineárních).

Pokud se kritiky týče, mohli bychom zůstat u Abella samého.

Silnou i slabou stránkou knihy je, že nechává jednotlivé příspěvky vedle sebe, přes protichůdné názory v nich obsažené.

Nedostatek jednoty se mstí v druhé, geografické části, přehlízející výsledky sociologie v Americe, v Británii, ve Francii, v Německu a v Holandsku. Redaktoři měli smůlu, že N. C. Mullins, který měl psát o americké sociologii, při práci zemřel. Věnovali mu sice celou knihu, ale jeho nenahradili. A tak čtenář čte jen torzo, několik poznámek o výuce sociologie v USA a o šancích sociologů na pracovním trhu. John Eldridge má přidělený zase dvojnásobný prostor, aby popsal situaci v Británii. Philippe Bernoux odbočuje od popisu organizačního zakotvení sociologie a zmiňuje se o přínosu P. Bourdieu, G. Friedmana, M. Croziera, A. Touraina, R. Boudona a jejich žáků a spolupracovníků. Ansgar Weymann zase věnuje převážně pozornost organizačnímu zakotvení sociologie v Německu, přes slibný titlek, že

hodlá jednat i o "paradigmatické strukturu" německé sociologie. A holandský teoretik Leo Laeyendecker sice píše i o studentské revoltě koncem šedesátých let a o reorganizaci sociologie po ní, všímá si teoretického rozštěpení holandské sociologie ("figurativní" vs. "explikativní"), ale opomíjí metodologii a výsledky empirických výzkumů a jejich organizačních zakotvení (např. výborný Úřad pro sociálně-kulturní plánování). Upouštíme však od podrobné analýzy jednotlivých příspěvků, v našem již poněkud rozrostlém přehledu.

Závěrem jen toto: 260 stran čítající kniha stojí jistě za přečtení a promyšlení. Sociologický čtenář si při ní může ujasnit, kde sám stojí. Její titlek je trochu pochybný: nepřináší výsledky sociologického bádání a konkrétní práce, spíše přehled metateoretického myšlení (tj. převážně filozoficky zaměřeného na ustavení sociologie jako vědy), jak toto bují zejména u mladších, vlastní individualitu a originalitu zdůrazňujících britských docentů. Poznatky sociologie načerpáme lépe z odborných časopisů, anebo z výborné *Annual Review of Sociology*, vycházející jednou za rok v Palo Alto v Kalifornii a přinášející přehled sociologického bádání i myšlení, v jejím pestrém (ale konkrétním) rozčlenění.

Ivan Gaďourek

Ilja Šrubar: Kosmion. Die Genese der pragmatischen Lebenswelttheorie von Alfred Schütz und ihr anthropologischer Hintergrund. (Kosmion. Geneze pragmatické teorie životního světa Alfreda Schütze a její antropologické pozadí).

Frankfurt am Main, Suhrkamp 1988, 350 s.

Autor recenzované práce se narodil v Čechách jako Ilja Šrubař. Vystudoval filozofii a sociologii na filozofické fakultě UK v Praze, později doplnil a rozšířil svá studia ve Frankfurtu nad Mohanem a pak se profesionálně uplatnil na univerzitě v Kostnici na fakultě sociálně vědní. Je zároveň tajemníkem Sociálně vědního archívu téže univerzity. Tento archív soustřeďuje materiály, dokumenty filozofů a sociologů, kteří byli nuceni odejít z nacistického Německa do emigrace.

Jsou zde zařazeny i takové osobnosti jako M. Weber nebo G. H. Mead, jejichž dílo souvisí s převládajícími teoretickými a metodologickými problémy filozofů a sociologů, kteří působili v emigraci. Recenzovaný spis předložil dr. Šrubař na jmenované univerzitě k habilitaci.

I. Šrubař uvádí recenzovanou práci předběžnou poznámkou. Celá práce je rozdělena na šest kapitol. Ke každé kapitole patří ještě podrobné poznámky, práce obsahuje i biografický přehled o A. Schützovi, seznam publikovaných a nejdůležitějších nepublikovaných spisů a prací A. Schütze v chronologickém pořadí jejich vzniku. Připojeny jsou seznam citovaných a neuveřejněných textů A. Schütze, rozsáhlý seznam citované literatury, jmenný a věcný rejstřík.

Ve stručné předběžné poznámce autor vysvětluje málo známý termín Kosmion, kte-

rý pochází od E. Voegelina, jenž měl vliv na Schütze. Voegelin takto označuje společnost, která je přes vlastní sebeinterpretaci naplněna smyslem. Obraz Kosmion, který používá i Schütz, reprodukuje názorně koncepci životního světa, jak je obsažena v závěrečné fázi Schützova teoretického vývoje. Cílem autora je vyložit genezi Schützovy teorie životního světa, jež se dá rekonstruovat z pozůstalosti a publikovaného díla. Rekonstrukce není zaměřena jen na imanentní problémy Schützova díla. Autor se snaží také o zakotvení Schützových přístupů v problematice vědomí, což souvisí se snahami z přelomu století o filozofické zdůvodnění sociálních věd a o jeho další rozvíjení ve smyslu rozumějící teorie jednání. Přitom autor nechce psát jen o dějinách idejí. Jde mu o řešení problémů, které souvisejí s růstem zájmu o teorie životního světa v současných diskusích. Zatímco dříve bylo Schützovo dílo převážně chápáno jako pokus vyložit konstituci sociální reality jako souvislost smyslu v individuálních aktech vědomí, pak rekonstrukce jeho přístupu při použití prací z pozůstalosti ukazuje, že jeho hlavní snahou bylo zkoumat proces konstituce sociální skutečnosti a jejího smyslu jako pragmatický, tj. zakotvený v sociálním jednání a interakci. Významné pro tuto rekonstrukci byly dva rukopisy z pozůstalosti z roku 1936 a 1937, které pod titulem *Problém osobnosti v sociálním světě* pojednávají o primátu pragmatického přístupu ke světu jako základu pro konstituci sociální reality a sociální totožnosti. Původní koncept interakce jako činnostního vztahu se v uvedených rukopisech rozšiřuje do prvního pojetí pragmatické koncepce životního světa, která představuje systematický most k americkému období Schützova díla. Ve své konečné podobě se Schützova teorie životního světa prezentuje jako model, který odráží genezi kulturních jevů z vlastní dynamiky sociální interakce a komunikace.

V první kapitole pojednává I. Šrubař o vztahu sociologie a fenomenologie. V rámci tohoto celkového přístupu pak analyzuje genezi problému vědomí zejména v německé filozofii. Tento problém spojuje s dalšími otázkami o reformulaci předmětu sociologie G. Simmelem a M. Weberem proti pojetí, která nadřazovala společnost

individu. Jde o snahu vymezit definici předmětu sociologie i její metody, hledá se specificky sociální - sociálně.

Podle autora recenzované knihy bylo nutné posunout perspektivu zkoumání sociálního jednání. To se projevilo ve vystoupení Husserla, který se pokouší o fundaci fenomenologie jako přísné vědy a později jako vědy o životním světě. Tento problém analyzuje Šrubař ve druhé části první kapitoly. Přestože fenomenologická filozofie nebyla zaměřena na sociální otázky a nekladla si explicitně úkol navrhnout metodologii speciálních věd, ani nebyla spjata s politickými tezemi, stala se postupně velmi vlivnou. Husserlovo vystoupení však znamenalo nové kladení otázky po filozofickém zdůvodnění vědy a její platnosti. O to se ale pokoušely i jiné směry - Vídeňský kroužek, novokantovci, filozofie života (Dilthey a Bergson). Tyto směry řešily v podstatě tři otázky - problém konstituce - jak se dají popsat jako platné danosti našeho vědomí, otázku metod - zda příroda a dějiny vyžadují různé vědecké metody, a třetí otázku fundace vědy - které jsou to výchozí body, jež zakládají naše vědění a jaké jsou podmínky jejich platnosti. Proti třem přístupům klade Husserl pojetí, které ve svých důsledcích v sobě musí rozpustit protiklad logiky a prožívání. V dalším rozvíjení svého pojetí fenomenologie jako přísné vědy dospívá Husserl k problému intersubjektivit. Ještě výrazněji však Husserl posunul své kladení otázek fenomenologie zavedením problematiky životního světa. To propůjčilo jeho chápání vztahu filozofie a vědy poprvé také sociálně historicky vztažené komponenty. Tím získává fenomenologie status vědy o životním světě.

V třetí části první kapitoly autor rozebírá nástup fenomenologického myšlení do humanitních věd. Všímá si důvodů rozmachu a rozšíření fenomenologického myšlení. Hlavní důvod je v tom, že fenomenologie vytyčila nebo nově řešila problémy zdánlivě neřešitelné - problém dilematu metod přírodních a duchovních věd, dále uznání sociální konstituce všeho vědění a nakonec procesy konstituce smyslu v přirozeném postoji, které probíhají v životním světě. Hledání konstituce smyslu v oblasti praktické reality životního každodenního světa umožnilo koin-

cidenci filozofické a sociologické perspektivy, což našlo výraz ve spříznění fenomenologie a rozumějící sociologie. Šrubař zdůrazňuje, že nejdůležitější pokusy o nové pojetí otázky smyslu se projeví v oblasti filozofické antropologie. Zde přísluší významné místo filozofické antropologii M. Schelera a H. Plessnera. To všechno má velký význam pro pozdější analýzy problému, jak se A. Schütz vzdaluje původně ekologické transcendentální argumentaci Husserla a přiklání se k filozoficko-antropologickému zdůvodnění konstituce vědění, intersubjektivní i životního světa.

Ve druhé kapitole se autor zabývá bergsonovskými začátky A. Schütze. I. Šrubař přispěl již dříve k prohloubení analýzy vlivu H. Bergsona na A. Schütze. V roce 1981 vydal a rozsáhlým úvodem opatřil knihu *Teorie životních forem*. V schützovském bádání se původně předpokládalo, že Schütz vycházel z weberovské sociologie jednání, pro niž hledal filozofické zdůvodnění v Husserlově fenomenologii. I. Šrubař ve svém úvodu k *Teorii životních forem* záslužně poukázal na to, že Schütz se ve svém hledání filozofického zdůvodnění sociologie jednání a sociálních věd vůbec obrátil také k dílu H. Bergsona. Teprve přes studium Bergsona se znovu vrátil k Husserlovi, když ho předtím rané Husserlovy fenomenologické spisy příliš neuspokojovaly.

Šrubař se v dalším výkladu snaží ukázat, které Bergsonovy pojmy vešly do Schützova pojmového instrumentaria. Je to problematika Bergsonova durré - trvání, problém paměti jako místa smysluplné organizace prožitků, těla jako středu naší činnosti v rozšířeném světě, jako zprostředkovatele mezi "světem a Já", členění vědomí na množství úrovní; s tím je jako diferencující moment spjatá "pozornost k životu". Je pravděpodobné, že pojem životní formy převzal Schütz od E. Spranger. Schütz chápe životní formy jako postoje vědomí Já ke světu. Specifikace jednotlivých životních forem vyžaduje analýzu procesu symbolizace. Ze šesti životních forem Já má velký význam analýza životní formy Já vztaheného k Ty. Je to podle Šrubaře nejranější znění Schützova pojetí intersubjektivní fundující obecnou tezi alter ego.

Již při analýze životních forem a procesu symbolizace nacházíme u Schütze problémy typizace a časovosti i úvahy o objektivizující roli jazyka. Dále Šrubař rozebírá teorii životních forem Já u Schütze a jejich strukturu smyslu. Vedle výchozích bodů inspirace Schützova díla Bergsonem jsou zde dotčeny podněty Weberovy sociologie smysluplného jednání včetně kritických postřehů Schütze o nedostacích a nedůslednostech obou autorů.

Předmětem další analýzy I. Šrubaře jsou Schützovy dříve nevydané rukopisy a publikované dílo. Je analyzován ekologický přístup Schütze, reflexivní tvoření smyslu, vyvození intersubjektivní z paralelního trvání dvou Já. Následuje rozbor časové, prostorové a sociální dimenze světa a pragmatických přístupů Já k ní. Již zde se Schütz dotýká problémů jazyka, symbolické souvislosti jako závorcky smyslu různých úrovní skutečnosti. Kapitola uzavírá shrnutí bergsonovského období u Schütze.

V kapitole třetí se Šrubař zaměřuje na analýzu jediného publikovaného díla Schützova, které nese název *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*. Kapitola zahrnuje předběžné poznámky k záměru díla, vývoj pojmu jednání a smyslu, reflexivitu konstituce smyslu a socialitu jednání, kladení a výklad smyslu ve vztazích činnosti (*Wirken*). Tyto vztahy jsou současně místem konstituce typizací. Kapitola je uzavřena rozбором vztahu jednání a reflexivity smyslu.

Čtvrtá kapitola je velmi rozsáhlá a tvoří významné analýzy řady zásadních problémů, které se stávají předmětem Schützových zájmů. Hlavní pozornost je podle názvu kapitoly zaměřena na Schützovu teorii sociální osoby v sociálním světě. Tento problém je spojen s otázkou relevance, která se stává významnou a originální částí Schützova díla. Hlavní akcent svého výkladu Schütz však vidí Šrubař v jeho specifickém důrazu na primát pragmatického motivu, který vytlačuje egologický a transcendentální přístup. To se projevuje zvláště v pragmatické konstrukci intersubjektivního, na Já soustředěného světa, který Schütz nazývá *Wirkwelt*. Následuje problém vývoje životního světa ze světa činnosti. K tomu se váže otázka konstituce sociální osoby. Nová a dříve málo známá je souvislost některých přístupů Schütze

s recepcí Leibnizových podnětů. Schützova koncepce sociální osoby je spojena s problémem její pragmatické koncepce, s pragmatickou relevancí a pojetím světa a působení (činnosti) a sociální osoby jako polů jednoty životního světa jako kulturního světa. Závěrečné analýzy čtvrté kapitoly se týkají časovosti světského subjektu a časové konstituce sociální osoby. Dále působení, časovosti, reflexivity a sociality jako stavebních kamenů filozoficko-antropologického založení Schützova přístupu.

Poslední dvě kapitoly jsou relativně kratší než kapitola čtvrtá, jsou však věnovány problémům, které jsou originálně rozpracovány Šrubářem. Jde především o pojem Kosmion, který je skutečností proniknutou a ovládanou smyslem. Jde o Schützovu antropologickou syntézu teorie sociálního jednání a teorie životního světa.

Kapitola pátá se uzavírá analýzou pragmaticky vznikajících systémů a prezentace jako závorky smyslu životního světa jako kulturního světa. Poslední kapitola je rekapitulací Schützova filozofického vývoje a zahrnuje rozbor Schützova odklonu od transcendentální fenomenologie k filozofické antropologii a pragmatismu jako momentu Schützovy filozofické orientace.

Práce I. Šrubáře je významnou a vysoce přínosnou publikací, která velmi bohatě a podnětně rozšiřuje literaturu o Schützovi a v dalším kontextu i o souvislostech vztahu fenomenologické filozofie a takzvané fenomenologicky orientované sociologie. Jde o práci, která přináší množství originálních badatelských příspěvků a pomáhá tak k objasnění díla a koncepce A. Schütze. Šrubář je nejen vynikající znalec problematiky, o níž píše, je schopen osvětlit a analyzovat hluboce problémy, jimiž se zabývá, takže jeho práce vyvolává zájem těch, kdo se snaží poučit o složitých a někdy i zjednodušeně interpretovaných otázkách egologického a transcenden-

tálního východiska; které formuloval Husserl. Sám Husserl byl nespokojen se svými pokusy o nalezení zpětné cesty k realitě životního světa po provedených redukcích, kdy zůstává jen čisté ego jako proud zkušenostních zážitků, jako čisté svědomí, které je intencionální a je schopno konstituovat, tvořit svět a jeho smysl. Schütz při svém hledání nosného a spolehlivého východiska pro zdůvodnění vědy o lidském jednání a jeho smyslu dospěl k hledání jiného zdůvodnění než egologického a transcendentálního. Měl schopnost učit se od jiných, nikdy však nebyl dogmatikem ve vztahu ke svým mnoha zdrojům a podnětům. Nakonec nachází východisko v pragmatickém, tj. praktickém východisku. Pragmatický přístup u Schütze znamená, že proces konstituce sociální skutečnosti a smysluplného jednání je zakotven v praxi, v jednání, v interakci. Proto Schützova teorie životního světa nabízí koncepci sebekonstituce sociální skutečnosti, která umožňuje rozumějící přístup k ní.

Známy americký sociolog P. Berger napsal již ve druhé polovině šedesátých let, že Schütz je autor, o kterém se teprve v budoucnosti začne hodně psát a mluvit. Tato předpověď se vyplnila velmi přesvědčivě. Dnes je Schütz, jemuž vyšla za jeho života jen jedna rozsáhlá knižní publikace, autorem, o kterém se píše a mluví, který patří k nejčtenějším a nejkomentovanějším. Patří ke špičkovým představitelům koncepce, která má a bude mít i nadále vliv, protože analyzuje vztahy mezi filozofií a sociologií a promlouvá ke všem zásadním teoretickým a metodologickým otázkám vztahu filozofie a fenomenologicky orientované sociologie. I. Šrubář je dnes jedním z nejlepších znalců a interpretů jeho díla, což přesvědčivě prokazuje ve své výborné, záslužné a erudované práci.

Eduard Urbánek

Edmund Mokrzycki: Socjologia w filozoficznym kontekście

Warszawa, Instytut Filozofii i Socjologii PAN 1990, 99 s.

Významný polský sociolog Edmund Mokrzycki vyložil na poměrně malé ploše své

knihy problematiku vztahu filozofie a sociologie způsobem, který si zasluhuje pozornosti už proto, že Mokrzycki dokáže obecné metodologické problémy svést na půdu zkušeností polského badatelského sociologického provozu. Takové uvažování může být pro nás navýsost inspirativní, neboť není ukazováno pou-